

С.М. ЯРОВИЙ

канд. юрид. наук

Національний університет внутрішніх справ

УДК 323.2:351.75

ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ І ГРОМАДСЬКОСТІ В СФЕРІ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА БОРОТЬБИ З ПРАВОПОРУШЕННЯМИ

Розглянуті поблично згруповані за напрямком діяльності форми взаємодії органів внутрішніх справ з громадськістю щодо охорони громадського порядку та боротьби з правопорушеннями.

Питання визначення форм взаємодії органів внутрішніх справ і громадськості завжди викликали жваву дискусію серед науковців. Значний внесок у вирішення методологічних, організаційних та правових аспектів цієї проблеми зробили такі вчені, як В.В. Богуцький, І.П. Голосніченко, Ю.Ф. Кравченко, О.П. Корєнев, П.П. Михайленко, В.В. Маліков, О.М. Музичук, О.І. Ульянов О.В. Серьогін, О.М. Якуба та ін. Віддаючи належне досягненням вказаних вчених та використовуючи їх у своєму дослідженні ми не тільки розвиваємо ці положення, але й, враховуючи становлення в Україні демократичного суспільства, здійснюємо постановку нових завдань.

Одним із таких є визначення перспективних форм взаємодії органів внутрішніх справ і громадськості в сфері охорони громадського порядку та боротьби з правопорушеннями. Так, у науковій літературі найчастіше до форм взаємодії відносять спільне патрулювання, рейди, обходи, огляди; спільне планування заходів щодо охорони громадського порядку і боротьби з правопорушеннями; узгодження самостійно проведених заходів; інструктування працівниками органів внутрішніх справ членів громадських формувань; спільний аналіз оперативної обстановки; обмін інформацією про оперативну обстановку (вчинення злочинів, викрадення речей, масові заворушення тощо); проведення спільних нарад, семінарів і зборів з правоохоронної тематики; спеціальна та правова підготовка громадян, які бажають виконувати правоохоронні функції та інші [1, с.17-19; 2, с.191].

На нашу думку, повний перелік форм взаємодії органів внутрішніх справ і громадськості дати досить важко, тому доцільніше згрупувати їх в такі умовні блоки: спільна організація і здійснення заходів щодо боротьби з правопорушеннями і охорони громадського порядку; узгодження самостійних дій щодо боротьби з правопорушеннями і охорони громадського порядку; обмін оперативною інформацією; безпосередня спільна діяльність громадських формувань правоохоронної спрямованості і працівників міліції (консультативні комітети, організації "Зупини злочинця", громадські пункти охорони порядку, координаційні шкільні ради тощо); здійснення громадськими формуваннями правоохоронної спрямованості захо-

дів за ініціативою органів внутрішніх справ; допомога працівників органів внутрішніх справ громадськості в проведенні заходів щодо боротьби з правопорушеннями і охорони громадського порядку; організація правового і спеціального навчання громадян, які бажають виконувати правоохоронні завдання.

Таким чином, наукову новизну нашого дослідження ми вбачаємо у розгляді форм взаємодії ОВС і громадськості у сфері охорони громадського порядку та боротьби з правопорушеннями, які попередньо згруповано у відповідні блоки.

Тепер більш детально розглянемо зазначені форми взаємодії органів внутрішніх справ і громадськості. Одне з найважливіших місць серед інших займає спільна організація та здійснення заходів щодо боротьби з правопорушеннями і охорони громадського порядку - діяльність з виявлення різних обставин, які мають значення для охорони громадського порядку і боротьби з правопорушеннями, їх вивчення і оцінки та визначення на цій основі заходів для поліпшення профілактичної роботи; упорядкування правоохоронних планів тощо. Організація спільних заходів, як правило, фіксується або закріплюється в різноманітних організаційних документах: планах, рішеннях, протоколах. Поряд із ними можуть мати місце й усні домовленості та угоди про виконання правоохоронних функцій. У процесі спільної організації та виконання заходів щодо боротьби з правопорушеннями і охорони громадського порядку, по-перше, вивчається і оцінюється оперативна обстановка; по-друге, планується робота з охорони громадського порядку, де передбачаються певні форми громадської самодіяльності, можливості яких можуть бути використані при виконанні правоохоронних завдань; по-третє, розподіляються наявні в їх розпорядженні сили і засоби; по-четверте, здійснюється обмін позитивним досвідом; по-п'яте, виконуються певні правоохоронні заходи (сумісне патрулювання, правоохоронні рейди, сумісна охорона власності тощо). Правильне планування дозволяє забезпечити цілеспрямованість у правоохоронній діяльності, зосередити основну увагу на найбільш важливих питаннях охорони громадського порядку і боротьби з правопорушеннями. Йому повинна передувати

ти глибока аналітична робота, всебічне вивчення оперативної обстановки. Планування має відповідати таким вимогам: охоплювати найбільш важливі питання охорони громадського порядку і боротьби з правопорушеннями з урахуванням можливостей та інтересів як міліції, так і громадськості; носити конкретний характер, тобто передбачені в планах заходи повинні бути реально здійсненними, передбачати конкретних виконавців, терміни виконання тощо.

Узгодження самостійних дій щодо боротьби з правопорушеннями та охорони громадського порядку може передбачатися планами роботи або іншими організаційними документами, а може здійснюватися усно, безпосередньо перед їх проведенням. Дана форма взаємодії має важливе практичне значення, бо необхідність погоджувати дії суб'єктів правоохоронної діяльності ініціювала появу такого громадського формування як громадські пункти охорони порядку та їх ради. Узгодження самостійних дій щодо боротьби з правопорушеннями та охорони громадського порядку дозволяє уникати дублювання правоохоронних функцій, забезпечити максимум присутності як працівників міліції, так і членів громадських формувань на підконтрольній їм території.

Обмін оперативною інформацією або інформацією, яка становить взаємний інтерес, іншими словами інформаційна взаємодія - це своєчасна, систематична передача об'єктивної інформації з питань забезпечення охорони громадського порядку і боротьби з правопорушеннями від одного суб'єкта взаємодії до іншого. Система взаємного інформування базується на доборі інформації у відповідності до потреб сторін, що взаємодіють. Добре налагоджена інформаційна взаємодія позитивно впливає на поінформованість суб'єктів про стан оперативної обстановки, про хід проведення окремих правоохоронних заходів, можливість проведення масових заходів та ін., дозволяє значно інтенсифікувати діяльність взаємодіючих суб'єктів без додаткових витрат на штати та технічні засоби. Важливим етапом інформаційної взаємодії є належне реагування на передану інформацію. Під реагуванням треба розуміти не тільки використання отриманих даних у правоохоронній діяльності, але і відповідь про вжиті за повідомленням заходи, тобто наявність зворотного зв'язку. Інформаційна взаємодія полягає у взаємному обміні інформацією і взаємному реагуванні на неї. Взаємність не тільки підвищує поінформованість взаємодіючих сторін, але і стимулює їх активність у правоохоронній сфері.

Здійснення громадськістю правоохоронних заходів за ініціативою міліції викликане об'єктивною необхідністю, тому що у системі взаємовідносин органи внутрішніх справ (міліція) - громадськість, працівники органів та підрозділів системи МВС України відіграють домінуючу роль, оскільки виконують правоохоронні завдання на професійній основі. Тому працівники міліції мають можливість глибше, ніж представники громадськості, аналізувати сукупність чинників, що негативно впливають на стан оперативної обстановки, а також виробляти оптимальні заходи для забезпечення громадського порядку. У зв'язку з цим працівники міліції, зокрема, дільничні інспектори мають право вносити пропозиції до штабів громадських формувань правоохоронної спрямованості про норми щоденного виходу їх членів, кількість та місця маршру-

тів патрулювання і дислокації постів, розподіл членів громадських формувань за маршрутами і постами; готувати пропозиції і доповідати керівництву територіальних органів внутрішніх справ про необхідність створення спеціалізованих громадських об'єднань, у тому числі для забезпечення охорони громадського порядку в студентських і робітничих гуртожитках, у місцях перебування і розміщення іноземних громадян; узагальнювати і доповідати керівництву міськрайвідділу про результати роботи добровільних громадських формувань. До основних правоохоронних заходів, які проводяться громадськістю з ініціативи органів внутрішніх справ, належать: здійснення патрулювання і виставлення постів на певній території та у певний час; проведення правоохоронних рейдів за напрямками роботи органів внутрішніх справ; взяття під охорону під'їздів житлових будинків; покращення або заміна механічних та електронних засобів охорони; здійснення профілактичних заходів та інші.

Допомога громадським формуванням у здійсненні заходів щодо боротьби з правопорушеннями та охорони громадського порядку - одна з основних умов їх діяльності. Представники громадськості користуються допомогою працівників міліції при складанні планів своєї роботи, розробці конкретних правоохоронних заходів, затриманні правопорушників, поглибленні своїх правових і спеціальних знань тощо. Так, на засіданні консультативних комітетів, що неодноразово проходили в ряді населених пунктів Харківської області (Дергачах, Солоницевці та ін.) добре зарекомендували себе зустрічі працівників міліції з керівниками підприємств, організацій та установ, представниками місцевих рад, трудових колективів, членами громадських формувань правоохоронної спрямованості та іншими місцевими жителями, під час яких велася розмова про найбільш прийнятні в місцевих умовах форми і методи боротьби з правопорушеннями, охорони громадського порядку; про стан оперативної обстановки в населених пунктах; досліджувалися причини і умови, що сприяють вчиненню правопорушень; намічались конкретні виконавці та заходи щодо усунення таких причин і умов; обговорювалися ініціативні пропозиції щодо посилення боротьби з правопорушеннями, зміцнення правопорядку [3, с.6]. Крім цього, у статті 19 Закону України "Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону" зазначено, що органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації мають право вирішувати питання щодо забезпечення діяльності громадських формувань, надавати їм службові приміщення, необхідний інвентар та засоби зв'язку. Громадські формування з охорони громадського порядку можуть користуватися на договірних засадах майном підприємств, установ, організацій та інших власників, у тому числі транспортними засобами, інвентарем та засобами зв'язку. Органи внутрішніх справ у разі потреби можуть надавати на договірних засадах громадським формуванням на період їх чергування або проведення цільових заходів мобільні радіотехнічні та спеціальні засоби, інші предмети екіпіровки нарядів [4].

Організація правової і спеціальної підготовки громадян, які виявили бажання виконувати обов'язки щодо охорони громадського порядку і боротьби з правопорушеннями, необхідна для одержання ними початкових знань і навичок в цій сфері. Основна функція щодо право-

вого та спеціального навчання (навчання формам і методам охорони громадського порядку і боротьби з правопорушеннями), покладається на підрозділи та групи по роботі з населенням і громадськими формуваннями. Заняття мають в обов'язковому порядку проводитися як із членами громадських формувань правоохоронної спрямованості, так і з особами, які виявили бажання виконувати правоохоронні функції, але не перебувають у членстві громадських формувань (позаштатні співробітники, громадські помічники тощо). Відповідна норма передбачена у ст.12 Закону України "Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону", де зазначено, що члени громадських формувань з охорони громадського порядку можуть брати участь у забезпеченні правопорядку за місцем реєстрації цих об'єднань лише після проходження відповідної правової та спеціальної підготовки в органах внутрішніх справ. Далі у Законі передбачено, що підготовка членів громадських формувань здійснюється у порядку, встановленому Міністерством внутрішніх справ України. На сьогоднішній день необхідним слід визнати прийняття загальної програми правової та спеціальної підготовки громадян, які виявили бажання брати участь в охороні громадського порядку і боротьби з правопорушеннями, де буде визначено: завдання правової та спеціальної підготовки; принципи навчання, на яких буде базуватися правова та спеціальна підготовка; терміни навчання; місця можливого проведення занять; форми та методи проведення занять; перелік обов'язкових знань, умінь та навичок, якими повинні оволодіти майбутні члени громадських формувань; визначено перелік служб та підрозділів, посадових осіб, які в обов'язковому порядку повинні проводити визначені тематичними планами заняття; порядок прийняття заліків тощо.

Правове та спеціальне навчання громадян, які виявили бажання співробітничати з органами внутрішніх справ, можна звести до таких напрямків: по-перше, - це організація вивчення основ теорії права, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України; по-друге, постійне вивчення чинного законодавства, особливо в сфері охорони громадського порядку і боротьби з правопорушеннями; по-третє, постійне навчання громадян формам і методам боротьби з правопорушеннями і охорони громадського порядку; по-четверте, узагальнення і поширення передового досвіду роботи громадськості щодо охорони громадського порядку і боротьби з правопорушеннями, а також широка пропаганда їх діяльності.

Необхідно також зазначити і те, що перераховані вище форми взаємодії органів внутрішніх справ і громадськості в сфері охорони громадського порядку і боротьби з правопорушеннями не можуть бути застосовані в повному обсязі до окремих громадських формувань правоохоронної спрямованості або до певних осіб, які беруть індивідуальну участь в правоохоронній діяльності. Узагальнено можна сказати, що такі організаційно-правові форми участі громадськості в правоохоронній діяльності як: громадські пункти охорони громадського порядку; добровільні народні дружини; студентські оперативні загони; органи громадської самодіяльності за місцем проживання (будинкові, вуличні, квартальні комітети), загальні збори гро-

мадян; приватні охоронні служби і підрозділи; громадські правозахисні організації; загони самозахисту (охорона помешкань громадян за допомогою охоронців-вахтерів); громадські організації сусідської взаємодопомоги; громадські організації "Зупини злочинця"; координаційні шкільні ради; позаштатні співробітники міліції; громадські помічники працівників міліції (добровільні помічники) та довірені особи по своїй суті і є варіантами численних зв'язків (взаємодії) ОВС і громадськості.

Сумісна діяльність органів внутрішніх справ і громадськості в боротьбі із правопорушеннями та охороні громадського порядку немислима без постійного підвищення її якості та ефективності. Одним із напрямів удосконалення правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ і громадськості є покращення взаємодії між ними. Це особливо важливо у сучасний період, який характеризується подальшим поглибленням процесів диференціації та інтеграції правоохоронних структур і населення, які знаходять відображення в найрізноманітніших сферах життя суспільства, в тому числі і в правоохоронній діяльності. Підвищення ефективності функціонування соціальних систем об'єктивно пов'язано з необхідністю удосконалення управління ними, покращення координації структурних елементів, організації взаємодії між ними. Завдання щодо охорони громадського порядку і боротьби із правопорушеннями не можуть бути вирішені без оптимального використання усіх наявних сил та засобів взаємодіючих суб'єктів. Сумісна діяльність органів внутрішніх справ і громадськості в сфері охорони громадського порядку і боротьби з правопорушеннями потребує покращення організаторської роботи як керівників структурних підрозділів органів внутрішніх справ, так і керівників (командирів) громадських формувань правоохоронної спрямованості. Так, у Концепції розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України, схваленій Кабінетом Міністрів 24 квітня 1996 р. [5] вказується на необхідність взаємодії з населенням, громадськими організаціями, підприємствами і установами всіх форм власності, засобами масової інформації.

Логічним наслідком розвитку нормативно-правової бази взаємодії органів внутрішніх справ і громадськості було б закріплення в ст.10 закону України "Про міліцію" обов'язку міліції щодо "організації взаємодії з засобами масової інформації, трудовими колективами, населенням, громадськими організаціями, інформування громадськості про стан правопорядку і роботи міліції щодо його зміцнення" [6, с.19].

Наприкінці відзначимо, що ефективність взаємодії органів внутрішніх справ із громадськістю не може бути досягнута лише на основі емпіричних пошуків його найбільш результативних варіантів, хоча роль практики не можна недооцінювати. Серед проблем, що потребують негайного вирішення, є питання, пов'язані з подальшим удосконаленням правового регулювання основ взаємодії органів внутрішніх справ (міліції) з громадськістю. Зокрема необхідно визначити межі юридичного закріплення їх взаємодії. Вважаємо, що норми права повинні регламентувати лише основні, найбільш важливі форми і напрямки взаємодії органів внутрішніх справ із громадськістю, у кожному конкретному випадку його суб'єкти зі своєї іні-

ціативи і за власним розсудом повинні самі визначити найбільш доцільні засоби досягнення загальної мети – охорони громадського порядку і боротьби з правопорушеннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колпаков В.К. Взаимодействие милиции и общественности в сфере правопорядка: Учебное пособие. –К.: Укр. академия внутренних дел, 1993. –80 с.
2. Взаємодія міліції та громадськості в Україні /За заг. ред. А. Дж. Бека, О.Н. Ярмиша: Навч. посібник. –Харків: Вид-во Націон. ун-ту внутр. справ, 2001. –200 с.

3. Громадськість за правопорядок // Іменем Закону. – 2000. -№ 34.

4. Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22.06.2000 р. // ВВР України. -2000. -№ 40. –Ст.338.

5. Постанова Кабінету міністрів України «Концепція розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України» від 24.04.1996 р., № 456. -К.: МВС України, 1996. -10 с.

6. Московець В.І. Взаємодія населення з міліцією: стан та шляхи удосконалення: Автореф. дис... канд. соц. наук: 22.00.03 /НУВС. -Х., 2001. –19 с.

Надійшла до редколегії 26.03.2005

ЯРОВОЙ С.Н. ФОРМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ И ОБЩЕСТВЕННОСТИ В СФЕРЕ ОХРАНЫ ОБЩЕСТВЕННОГО ПОРЯДКА И БОРЬБЫ С ПРАВОНАРУШЕНИЯМИ
Рассмотрены по блокам сгруппированные по направлениям деятельности формы взаимодействия органов внутренних дел с общественностью в отношении охраны общественного порядка и борьбы с правонарушениями.

***

JAROVOJ S.N. INTERACTION FORMS OF LAW-ENFORCEMENT EMPLOYEES AND THE PUBLIC IN SPHERE OF A SOCIAL ORDER PROTECTION AND STRUGGLE AGAINST OFFENCES
Are considered in blocks grouped on directions of activity of the form of interaction of law-enforcement bodies with the public concerning protection of a social order and struggle against offences.

А.М. ЯЩЕНКО

Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди

УДК 343.234

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПРИМИРЕННЯМ З ПОТЕРПІЛИМ: ПРИЧИННО-ФАКТОРНИЙ КОМПЛЕКС ЗДІЙСНЕННЯ

Досліджується сутність передумови, підстави та умов застосування такої форми регулювання кримінально-правових відносин як звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілим.

Реалізуючі принципи справедливості, гуманізму та економії кримінальної репресії, антикримінальне законодавство України передбачає випадки, коли за певних обставин держава, в особі суду, відмовляється від реалізації свого виключного права застосувати кримінальну відповідальність до особи, що вчинила суспільно небезпечне діяння, а натомість звільняє її від такої відповідальності.

Одним із таких випадків є звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням із потерпілим. Відповідно до ст.46 КК "особа, яка вчинила вперше злочин невеликої тяжкості, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилась з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула загрозу

шкоду".

Механізм реалізації вказаного законодавчого положення досить складний. Окрім іншого, він включає в себе передумову такого звільнення, а також обставини, які характеризують підставу та умови його здійснення. Сукупність передумови, підстави та умов здійснення такого звільнення – це своєрідний причинно-факторний комплекс реалізації цієї унікальної форми регулювання кримінально-правових відносин. Сума вказаних факторів є причиною, що дозволяє замість кримінальної відповідальності застосувати у якості регулятора суспільних відносин звільнення від такої відповідальності. Визначення змісту цих обставин при вирішенні питання про звільнен-